JONIŠKIS

Ernestas Vasiliauskas

Tyrinėjimai Joniškyje

2010 m. JIKM ir ŠAM atliko nedidelės apimties žvalgomuosius tyrinėjimus ir žvalgymus keliose Joniškio senamiesčio (A1901) vietose – Šiaulių Senojoje g. 11–13 ir Miesto a. 4b. Iš viso 2010 m. Joniškio mieste ištirtas bendras 16,6 m^2 plotas, žvalgytas bendras 47,8 m^2 plotas. Tyrinėtose vietose aptikti XVII–XVIII a. datuojami kultūriniai sluoksniai su radiniais, pamatais.

Žvalgymai **Šiaulių Senojoje g. 11–13** (žvalgyta 20 m ilgio, 30 cm pločio, 70–90 cm gylio telekomunikacijų kabelio trasa, bendras 6 m^2 plotas) suteikė informacijos apie šios gatvės užstatymo raidą – čia 70–80 cm gylyje surinkta XVII–XVIII a. datuojamos žiestos kaimiškos glazūruotos oksidacinės keramikos bei kitų radinių. Kai kuriose tranšėjos vietose įžemis – rudas molis pasiektas 90 cm gylyje.

Tyrinėjimai **Miesto aikštėje 4b** (Raudonosios sinagogos vietoje) suteikė vertingos informacijos apie tuometinės turgaus aikštės R dalies sklypų užstatymo raidą.

Raudonoji sinagoga, pasak vienų tyrinėtojų, statyta 1865 m. (A. Miškinis nurodo kitą datą – apie 1842 m.). Ji vientiso tūrio, 1 ir 2 aukštų, dengta dvišlaičiu stogu, su neogotikos elementais, smailėjančių arkų langais, priskiriama plytų stiliui. Sinagoga sudegė 1911 m. ir netrukus buvo atstatyta. Iki gaisro stogas yra buvęs taisyklingo trikampio formos. XX a. II pusėje Raudonojoje sinagogoje buvo įrengti butai, katilinė ir sandėlis.

UAB „Meba“ Joniškio savivaldybės užsakymu atliko Joniškio Raudonosios sinagogos (G192, UK 23680, komplekso – G192K) restauravimo darbus. Vienas darbų etapas buvo pamatų hidroizoliacija, todėl reikėjo juos atkasti. Numatomų tranšėjų palei pamatus ilgis – 73 m, plotis – 60–70 cm, gylis – 1 m nuo cokolio viršaus (kai kur 70 cm nuo dabartinio paviršiaus).

2010 m. spalio 20 d. – lapkričio 10 d. 3 trasų vietoje buvo žvalgytas 41,8 m^2 plotas, šurfuose ištirtas bendras 16,6 m^2 plotas (iš viso 58,4 m^2). Tranšėjos sunumeruotos pagal sienas 1–3 (pradedant nuo P sienos, einant prieš laikrodžio rodyklę). Sinagogos ŠR kampo cokolio viršaus (sienos apatinės plytos apačios) H_{abs} 49,90 m.

Trasa 1 yra prie P sienos. Jos metrai sunumeruoti skaičiais 1–21,5 iš R į V, pradedant pastato PR kampu. Trasos plotis 60–65 cm, projektinis gylis – 1 m nuo cokolio viršaus. Joe žvalgytas bendras 14,1 m^2 plotas. Žvalgoma vieta yra nelygi, padengta supiltine kiemo danga. Trasos vietoje 1,85 m į R nuo PV kampo iškastas 1,5x1,6 m dydžio šurfas 1.

Sinagogos sienos plytos 27x6x12,3, 26,5x6, 3x12,8 cm dydžio. Cokolis į išorę horizontaliai išsikišęs per 15 cm, R dalyje po 1–2 langais kv.1–9 vertikaliai išsikišęs į paviršių per 30 cm, V dalyje po 4–5 langais kv. 14–22,5 cokolis visiškai užpiltas, per 3–4 plytas (28–35 cm) užpilta ir siena. Kv. 2–3,5 P sienos cokolis mūrytas iš skaldytų akmenų (45x30, 32x26, 53x25, 47x25, 44x25 cm dydžio), tarpai užpildyti smulkesniais akmenukais (18x14, 14x8, 15x14, 8x6, 10x11 cm dydžio) ir kalkių skiediniu. Cokolio aukštis po pirmuoju langu – 1,13–1,19 m. 1,13–1,19 m gylyje nuo cokolio viršaus atsidengė iš neskaldytų akmenų krauti pamatai. Jų gylis nuo cokolio viršaus – 1,7–1,73 m (50 cm aukščio).

Ties P siena išskirti 3 sluoksniai. Iki 20–30 cm gylio nuo dabartinio paviršiaus buvo supiltinis kiemo dangos sluoksnis. 13 cm gylyje po antruoju langu (XX a. II pusėje įrengtomis durimis) atidengta betoninė nuogranda. 20–30 cm gylyje atsidengė antrasis XX a. II pusės supiltinis pilkos žemės, maišytos su šlaku, sluoksnis (tęsėsi iki projektinio 1 m gylio) su įvairiomis šiukšlėmis (langų stiklo, butelių duženomis, raudonų, geltonų su skylutėmis, silikatinių plytų, betono nuolaužomis, vielų fragmentais). Sveikų raudonų plytų dydžiai – 30,5x14,5x6,5, 27,5x13,5x6,5, 24x11,5x7 cm. Kv. 5–10, 70–90 cm gylyje surinkta sveikų plokštinių koklių, dengtų balta glazūra, XIX a. pabaigos – XX a. I pusės koklių–karūnėlių dalių (1:1 pav.). 40–50 cm gylyje kv. 7–12 (po trečiuoju langu), atsidengė trečiasis XX a. II pusės supiltinis sluoksnis – žemė ruda, pilka, maišyta su kalkėmis, gausiomis plytų nuolaužomis, tęsėsi iki projektinio 1 m gylio.

Trasoje 2,5 m į V nuo PR kampo, kv. 2–3,5 buvo įsigilinta iki 1,8–1,85 m gylio. Kv. 2–3,5 išskirti papildomi 2 sluoksniai (jų numeracija tęstinė). 1,15 m gylyje nuo cokolio viršaus atsidengė ketvirtasis sluoksnis, kurį sudarė ruda žemė, maišyta su kalkėmis, raudonų plytų nuolaužomis. 1,36 m gylyje rastos kelios žiestos keramikos šukės. 1,4 m gylyje nuo cokolio viršaus žemė pašviesėjo – maišyta su moliu. Tai penktasis XVII–XVIII a. datuojamas kultūrinis sluoksnis (35 cm storio). Jis pasibaigia su kultūrinio sluoksnio pabaiga. 1,8–1,85 m gylyje (H_{abs} 48,05–48,10 m) atidengti iš akmenų (85, 36, 20 cm skersmens) su kalkių skiedinio likučiais krauti pamatai. Jų plotis 95 cm. Pamatai turėjo būti orientuoti Š–P kryptimi (?), datuojami XVII–XVIII a. (?). Įžemis – rudas molis į R nuo aukščiau minėtų pamatų pasiektas 1,7–1,75 m gylyje (H_{abs} 48,15–48,20 m).

1 pav. XIX a. pabaigos – XX a. I pusės kokliai–karūnėlės: 1 – trasa 1, 5–10 m, gylis 70–90 cm; 2 – šurfas 1, gylis 70–90 cm. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 1. Late 19th – first half of the 20th-century 'crown' stove tiles (Bekrönungskacheln): 1 – trench 1, 5–10 m, depth 70–90 cm; 2 – test pit 1, depth 70–90 cm.

Šurfas 1 kastas prie P sienos, 1,85 m į R nuo sinagogos PV kampo. Jis 1,5x1,6 m dydžio (2,4 m^2), orientuotas R–V kryptimi. Žemės paviršius šurfo vietoje lygus (H_{abs} 50,18 m). Šurfo ŠV kampe 30 cm gylyje atsidengė sudėtos 7 betoninės plytelės profiliuotais šonais, datuojamos XX a. II puse. Sinagogos sienos buvo užpiltos per 28 cm. Tyrinėtoje vietoje cokolio aukštis buvo 54 cm, pamatų apačia pasiekta 1,1–1,2 m gylyje (jų aukštis 54–65 cm). Cokolis sumūrytas iš skaldytų 31x19, 35x26, 58x35, 34x31, 27x18 cm dydžio akmenų, tarpai tarp kurių užpildyti mažesniais 12x6, 11x4 cm dydžio akmenimis bei kalkių skiediniu (2 pav.). Pamatai sukrauti iš 39x32, 37x28, 42x32, 43x43, 18x10 cm dydžio akmenų, tarpuose tarp jų dedant mažesnius – 15x11, 14x5 cm dydžio akmenis. V dalyje pamatiniai akmenys guli ant įžemio, o R 10 cm aukščiau jo (1 pav.).

Šurfo R sienelėje fiksuoti 7 sluoksniai. Iki 28 cm gylio buvo supiltinis kiemo sluoksnis – žemė pilka, su šlaku, žvyru. 28 cm gylyje (H_{abs} 49,90 m) atsidengė antrasis XX a. II pusės supiltinis smulkios skaldos sluoksnis. Šiame gylyje atsidengė užpiltas cokolis. 38 cm gylyje atsidengė trečiasis sluoksnis, kurį sudarė pilka, juoda žemė, maišyta su žvyru, šlaku. 55–

2 pav. Raudonosios sinagogos P sienos cokolis ir pamatai šurfe 1. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 2. The socle and foundation of the Red Synagogue's S wall in test pit 1.

0 5 cm

3 pav. XIX a. pab. – XX a. I pusės glazūruota keramika iš šurfo 1 70–90 cm gylio. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 3. Late 19th – first half of the 20th-century glazed ceramics found at a depth of 70–90 cm in test pit 1.

58 cm gylyje atsidengė ketvirtasis supiltinis smėlio sluoksnis, storėjantis P kryptimi. 66–72 cm gylyje atsidengė penktasis XX a. II pusės supiltinis sluoksnis – ruda, maišyta žemė su raudonų plytų nuolaužomis, kalkėmis, neglazūruotų plokštinių koklių ir XIX a. pabaigos – XX a. I pusės koklių–karūnėlių fragmentais (2:2 pav.), fajanso, porceliano, žiesta oksidacine glazūruota keramika (3 pav.). 84–91 cm gylyje atsidengė šeštasis sluoksnis, kurį sudarė pilka žemė su raudonų plytų nuolaužomis, iki 6x5 cm skersmens akmenukais, žiesta oksidacine glazūruota, fajanso, porceliano (vienos lėkštės dugno šukė buvo su vokišku gotikiniu šriftu užrašo dalimi) keramika, plokštinių koklių, tamsių ir skaidrių stiklinių butelių su užrašais rusų kalba (visas užrašas turi būti „*ОБЩЕСТВО/ ПИВОВАРЕННОЙ/ ПРОМЫШЛЕННОСТИ/ ВЪ РИГѢ/ НЕПРОДАЕТСЯ*“ (Rygos alaus darykla), dugnas – „1/20В/ КК“; „[ПИВ]ОВАР[...]ЛОДИН[ГА]/ 870[...]“) (Bauskės alaus darykla įkurta 1873 m. Teodoro Lodingo (dabar – Rygos g. 39, Bauskė) duženomis. Sluoksnis turėtų būti datuojamas XIX–XX a. I puse. Šiame gylyje prasidėjo sinagogos P sienos pamatai.

1,05–1,26 m gylyje (H_{abs} 48,10–49,10 m) atsidengė septintasis sluoksnis, kurį sudarė pil-

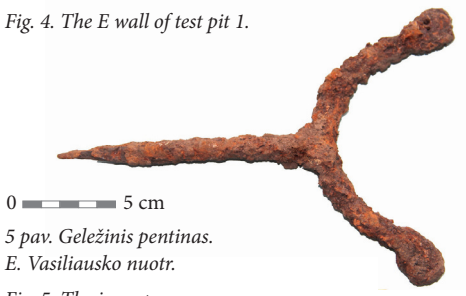
ka žemė su negausiais degėsiais, XVII a. datuojama žiesta kaimiška (pakraštėliai profiliuoti su grioveliu briaunoje) (26 vienetai – 66,67 %), oksidacine glazūruota (11 vienetų – 28,2 %) ir neglazūruota (2 vienetai – 5,13 %) keramika, balto kaolino pypkės koteliu, stiklinio bokalo dugno dalimi, plokštinio glazūruoto koklio ir puodyninių koklių fragmentais, gyvūnų kaulais. Šurfo P dalyje buvo pavienių 16x13, 10x7, 10x12 cm dydžio akmenų. 1,48 m gylyje (H_{abs} 48,30 m) pradėjo ryškėti įžemis – molis. Jis leidžiasi į PV pusę – įgilinimas 1,7 m gylyje užima 78x94 cm dydžio plotelį. Šurfo Š dalyje atsidengė 28 cm skersmens įgilinimas (juoda žemė), kurio gylis siekė 6–7 cm (4 pav.).

Trasa 2 yra prie sinagogos R sienos. Jos metrai nuo pastato PR kampo iš P į Š sunumeruoti skaičiais 1–15. Trasos plotis 70 cm, projektinis gylis – 1 m nuo cokolio viršaus (70 cm nuo dabartinio žemės paviršiaus). Joje žvalgytas bendras 10,5 m^2 plotas. Žvalgoma vieta yra žaliojoje zonoje, lygi. Trasos vietoje į Š nuo aron kodešo iškišos, 4,9 m į P nuo sinagogos ŠR kampo iškastas 1,4x1,6 m dydžio šurfas 2.

Iki 32–33 cm gylio trasoje buvo velėninis sluoksnis – pilka, juoda maišyta žemė. 32–33 cm gylyje atsidengė supiltinis XX a. II pusės supiltinis sluoksnis – pilka, rusva maišyta žemė su raudonų plytų nuolaužomis, žiesta oksidacine glazūruota keramika (surinkta 11 šukių), karnizinio koklio fragmentu, XVII–XVIII a. datuojamu (?) pentinu (5 pav.). Sluoksnis kastas iki 70 cm nuo dabartinio žemės paviršiaus gylio. Sinagogos sienos plytų dydžiai – 13x6, 13x6,5, 20,5x6,5, 27x6,5, 12,5x6 cm. Tarp kitų plytų iš 2007 m. nugriuvusios R sienos viena buvo su 1890 m. data (jos dydžiai – 25x6,7x12 cm, užrašo – 5x2,5 cm) (6 pav.). Cokolis R dalyje buvo išsikišęs į paviršių vertikaliai per 25–30–35 cm, į išorę horizontaliai išsikišęs per 15 cm. Jis mūrytas iš 4 eilėmis sudėtų skaldytų akmenų (57x26, 50x26, 39x31, 15x40, 35x45, 68x49 cm dydžio), tarpai tarp kurių užpildyti smulkesniais 20x27, 31x10, 10x4, 16x10, 10x8, 17x5, 40x9 cm dydžio akmenukais ir kalkių skiediniu. Cokolio aukš-

4 pav. Šurfo 1 R sienelė. E. Vasiliausko nuotr.
Fig. 4. The E wall of test pit 1.

5 pav. Geležinis pentinas. E. Vasiliausko nuotr.
Fig. 5. The iron spur.

6 pav. Plyta su 1890 m. data ir jos detalė. E. Vasiliausko nuotr. 0 5 cm
Fig. 6. The brick with the date 1890 and a close up.

7 pav. Raudonosios sinagogos R sienos cokolis ir pamatai šurfe 2. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 7. The socle and foundation of the Red Synagogue's E wall in test pit 2.

tis į Š nuo aron kodešo iškišos šurfe 2 yra 1,3 m (7 pav.).

1,3 m gylyje nuo cokolio viršaus prasideda pamatai iš viena eile sudėtų netašytų 38x34, 20x11, 15x14, 37x33, 12x14 cm dydžio akmenų, tarpuose dedant mažesnius – 12x12, 9x10, 12x4 cm dydžio akmenis. Pamatų aukštis nuo cokolio viršaus – 1,8 m, aukštis šurfe 2– 50 cm (7 pav.).

Aron kodešo iškišos cokolis buvo sumūrytas iš 4 eilių skaldytų akmenų, jos aukštis – 1,07 m. Pamatai čia vienos eilės netašytų akmenų. Jų aukštis – 13 cm. Bendras cokolio ir pamato aukštis tesiekia 1,2 m – t. y. mažiau nei R sienos pamatai (7 pav.). Tai leidžia manyti, kad ši iškiša yra pastatyta vėliau nei sinagoga – tikriausiai po 1911 m. gaisro. Po sinagogos pamatais atsidengė 64 cm storio XVII–XIX a. kultūrinis sluoksnis.

Šurfas 2 kastas prie sinagogos R sienos ir aron kodešo iškišos, 4,9 m į P nuo pastato ŠR kampo. Jis 1,4x1,6 m dydžio (2,44 m^2), orientuotas Š–P kryptimi. Žemės paviršius šurfo vietoje lygus (H_{abs} 49,60 m). Cokolis į paviršių vertikaliai išsikišęs per 30 cm.

Šurfo Š sienelėje fiksuoti 5 sluoksniai. Iki 32–33 cm gylio buvo supiltinis velėninis sluoksnis – pilka, juoda maišyta žemė. 32–33 cm gylyje atsidengė antrasis supiltinis XX a. II pusės sluoksnis – pilka, rusva maišyta žemė su raudonų plytų nuolaužomis. 70–80 cm gylyje (H_{abs} 48,70–48,80 m) atsidengė trečiasis sluoksnis, kurį sudarė pilka žemė su raudonų plytų nuolaužomis, žiesta XVII a. kaimiška, XIX a. oksidacine glazūruota, akmens masės (butelio) keramika, tamsaus stiklo butelių duženomis (dalis dengta patina) (11 vienetų), 5 mm storio neskaidraus (beveik matinio) langų stiklo šukėmis (13 vienetų, briaunos suapvalintos) dengtomis patina (jie galėtų būti iš sinagogos langų iki 1911 m. gaisro), geležinėmis kaltinėmis ir fabrikinėmis vinimis. Sluoksnis turėjo susiformuoti XIX–XX a. I pusėje. Jis dengia pirmąją cokolio akmenų eilę.

1,05–1,1 m gylyje atsidengė ketvirtasis sluoksnis, kurį sudarė ruda žemė, maišyta su moliu, su negausiais degėsiais, XVII a. II pusės žiestos kaimiškos (1 šukė), oksidacinės glazūruotos (2 vienetai) keramikos šukėmis, puodyninių koklių (4 vienetai, dugnelio skersmuo – 7,5 cm, storis: dugno – 5,5 mm, priedugnio – 12 mm, sienelės – 5 mm) ir plokštinių koklių kaklelio (1 vienetas) frag-mentais, gyvūnų kaulais. Šiame gylyje prasidėjo sinagogos R sienos pamatai. 1,3 m gylyje (H_{abs} 48,3 m) atsidengė penktasis sluoksnis, kurį sudarė rudas molis, maišytas su žeme, kalkėmis. 1,55–1,6 m gylyje (H_{abs} 48,00 m) rastas 166? m. varinis Jono Kazimiero Vazos šilingas. 1,64 m gylyje (1,88–1,9 m gylyje nuo cokolio viršaus) (H_{abs} 48,00–48,02 m) atsidengė iš 43x28, 39x24, 34x28, 15x11 cm dydžio akmenų krau-

ti pamatai (7–8 pav.). Tarpai tarp jų ir viršus buvo dengtas kalkėmis – vadinasi, pastato būta mūrinio. Sprendžiant pagal žemiau paminėtą įžemio ruožą, pamatai turėjo būti orientuoti V–R kryptimi (?). Pagal rastą monetą jie turėtų būti datuojami XVII a. II puse. 1,34–1,54 m gylyje (H_{abs} 48,06–48,26 m) Š sienelėje 10–15 cm ruože pradėjo ryškėti įžemis – molis. Likusioje dalyje įžemis buvo perkastas aukščiau minėtų pamatų (8 pav.).

Trasa 3 yra prie sinagogos Š sienos. Jos metrai nuo pastato ŠV kampo iš V į R sunumeruoti skaičiais 1–21,5. Trasos plotis 70–90 cm, projektinis gylis – 1 m nuo cokolio viršaus. Trasoje žvalgytas bendras 17,2 m^2 plotas. Jos paviršius nelygus, leidžiasi R kryptimi, V dalyje padengtas supiltine kiemo danga, R – velėna. Trasos vietoje iškasti šurfai 3–4.

Sinagogos sienos plytų dydžiai – 27x6,3x 13, 27,5x6,5x13, 26,4x6,4x13,3 cm. Cokolis R dalyje po 5–6-uoju langais, 13–21,5 m buvo išsikišęs vertikaliai į paviršių per 14–15 cm, horizontaliai – per 9 cm. V dalyje po 1–3-iuoju langais ir piliastro 4-ųjų durų link, skaičiuojant nuo ŠV kampo į R, 1–9 m cokolis visiškai užpiltas, taip pat užpilta ir siena per 1–2 plytas (8–13 cm). 5–6 m po 3-iuoju langu cokolis mūrytas iš skaldytų 42x24, 23x15, 23x27, 47x32 cm dydžio akmenų, tarpai tarp kurių užpildyti smulkesniais 17x10, 18x7, 9x6, 10x 8 cm dydžio akmenukais ir kalkių skiediniu. Jo aukštis – 54–56 cm. Siena ties šia vieta užpilta per 2 plytų eiles – 8–13 cm. 54–56 cm gylyje nuo cokolio viršaus atsidengė iš neskaldytų akmenų krauti pamatai, kurių apačia nepasiekta. Įžemis – rudas molis – pasiektas 92–93 cm gylyje (H_{abs} 48,02 m) (9 pav.).

Tarp 3-iojo lango ir 4-ųjų durų, ties piliastru 6–9 m cokolis yra 46–48 cm aukščio. Giliau, 46–48 cm gylyje, atsidengė neskaldytų

8 pav. Šurfo 2 Š sienelė. E. Vasiliausko nuotr.
Fig. 8. The N wall of test pit 2.

akmenų pamatai. Siena užpilta per vieną plytų eilę – 8 cm (9 pav.). Po 2-uoju langu, 1-osiomis durimis 1–5 m konstatuota, kad šioje vietoje siena tarybiniu laikotarpiu buvo išardyta – padarytos durys. Tam tikslui buvo išlaužta ne tik siena (4 eilės plytų – 26 cm), bet ir cokolio viršus. Žemiau akmenys sudėti netvarkingai. Taip siena išlaužta buvo iki pat sinagogos ŠV kampo. Bendras nuardyto cokolio ilgis siekia 4,65 m. Siena ties šia vieta užpilta per 2 plytas – 13 cm.

Nuo 3,8 iki 5,5–5,7 m 93–98 cm gylyje (H_{abs} 48,91–48,97 m) atsidengė perkasimo kontūrai, kurį sudarė molis, maišytas su žeme, kalkių skiediniu, raudonų plytų nuolaužomis. Jo kryptis – ŠV–PR (160–340°). Perkasimo dugnas dėl ribotos tyrimų apimties – trasos pločio nepasiektas (9 pav.).

9 pav. Raudonosios sinagogos Š siena trasos 3 4–8 metruose. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 9. The Red Synagogue's N wall in metres 4–8 of trench 3.

5,6 m į R nuo ŠV kampo 60 cm gylyje (H_{abs} 49,30 m) nuo dabartinio paviršiaus ir cokolio viršaus aptikta 30 cm skersmens stulpavietė. Aplink stulpą buvo sudėti iki 13x18 cm dydžio akmenys, aptikta molinių čerpių fragmentų.

Ties Š siena 5–8,5 m išskirti 5 sluoksniai. Iki 10 cm gylio buvo asfalto sluoksnis. Po juo atsidengė antrasis supiltinis skaldos sluoksnis. 16 cm gylyje atkastas trečiasis supiltinis maišytos juodos žemės sluoksnis, datuojamas XX a. II puse. 6,1–7,2 m 23 cm gylyje aptikta laiptų plokštė profiliuotais šonais, padaryta iš skaldyto granito akmenų (viduje) ir cemento skiedinio. Jos dydžiai – 80,5x33,2x17,5 cm, profilio aukštis – 8,5 cm, viršutinėje plokštumoje yra skylutės turėklams (?). 54 cm gylyje atsidengė ketvirtasis pilkos žemės, maišytos su moliu, sluoksnis su gyvūnų kaulais ir žiesta glazūruota keramika, datuojamas XVII–XIX a. 79 cm gylyje pasiektas penktasis rudos žemės sluoksnis, datuojamas XVII–XVIII a. 92–93 cm gylyje (H_{abs} 48,97–49,12 m) pasiektas įžemis – rudas molis (9 pav.).

Šurfas 3 kastas prie sinagogos Š sienos ŠV kampo, ties durimis ir 2-uoju langu. Jis per 60 cm išsikišęs į V nuo ŠV kampo, yra 1,6x5 m dydžio (8 m^2). Šurfas orientuotas R–V kryptimi. Jo vietoje žemės paviršius nežymiai leidžiasi R kryptimi (H_{abs} 49,94–50,03 m).

P sienoje cokolis buvo 20–30 cm aukščio – t. y. per vieno akmens plotį. Jis šioje vietoje nuardytas XX a. II pusėje. Siena buvusi užpilta per 3–4 plytas. Pamatų aukštis siekė 1,03 m, nuo cokolio viršaus jie įgilinti per 1,32–1,34 m. Pamatų akmenys yra 29x13, 34x17, 47x34, 48x35, 60x37 cm dydžio, tarpuose tarp jų sudėti smulkesni skaldyti 20x6, 13x6, 20x4, 5x8, 8x7, 10x4, 30x8 cm dydžio akmenys. Tarp akmenų 70 cm gylyje nuo cokolio viršaus rastas XVII–XVIII a. (?) geležinio durų spynos užrakto apkausto (10 pav.) ir vyrio (?) dalys. Po pamatais buvo 20 cm storio kultūrinis sluoksnis.

Šurfo 1–2 m V sienelėje užfiksuota 12 sluoksnių. Iki 5–10 cm gylio buvo asfalto sluoksnis, po kuriuo atsidengė antrasis supiltinis skaldos sluoksnis. Po jais 20–37 cm gylyje (H_{abs} 49,55–49,70 m) atidengtos iš akmenų sudėtos nuogrindos liekanos (11 pav.). Jos plotis Š–P kryptimi buvo 1,9–1,94 m, ilgis R–V kryptimi – 2,64 cm. Nuogranda žemėja R kryptimi. Jos griovelyje sudėti didesni 22x16, 17x18, 21x12, 20x17 (Š pusėje) ir 18x9, 16x12, 16x16, 11x15 (P pusėje) cm dydžio akmenys. Į šonus nuo griovelio sudėti iš pažiūros mažesni akmenys (išėmus juos nustatyta, kad jie buvę sudėti vertikaliai). Jų dydžiai 10x6, 8x7, 17x8, 10x6, 16x8, 9x8, 6x5, 10x8 cm. Toliau į šonus nuo griovelio sudėti didesni – 17x10, 22x19, 19x15 (prie sinagogos sienos, šurfo P pusėje) ir 22x13, 17x19, 28x27, 38x27, 23x25, 12x9, 12x 10 cm dydžio (į Š) akmenys (11 pav.).

Nuogrinda Š pusėje buvo išardyta įkasant 35 cm skersmens apvalų stulpą (H_{abs} 49,36–49,40 m). Jis iki įžemio buvo apdėtas 29x15, 18x16, 27x21, 34x24, 18x15, 18x13, 30x18, 28x14 cm dydžio akmenimis (H_{abs} 48,92–49,36 m). Duobės perkasimas siekė 1,1–1,2 m plotį. Įsigilinus iki įžemio nustatytas stulpo aukštis – 1,3 m. Duobė buvo 60 cm skersmens (11–12 pav.).

Šurfas buvęs perkastas jo ŠV ir PV kampuose. ŠV perkasimas buvo iki 78 cm gylio R–V kryptimi 1,4 m ilgio ir 50 cm pločio Š–P kryptimi. PV kampe perkasimas buvo 90 cm ilgio R–V kryptimi, ir 33 cm pločio Š–P kryptimi.

30 cm gylyje po grindiniu aptiktas ketvirtasis supiltinis 5–10 cm storio smėlio sluoksnis. 33 cm gylyje atsidengė penktasis rudos

10 pav. Geležinis durų spynos užrakto apkaustas. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 10. The iron door escutcheon.

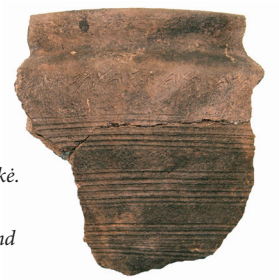
11 pav. Šurfo 3 1–3 metruose atidengta akmeninė nuogrinda. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 11. The stone paving unearthed in metres 1–3 of test pit 3.

12 pav. Šurfo 3 V sienelė 1–2 metruose. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 12. The W wall in metres 1–2 of test pit 3.

0 5 cm

13 pav. Žiesto puodo šukė. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 13. A sherd of a hand thrown pot.

maišytos žemės sluoksnis. Jame aptikta daug raudonų plytų nuolaužų, geležinių fabrikinių vinių, bato pasagėlė (H_{abs} 49,25 m), žiestos oksidacinės glazūruotos, fajanso, porceliano keramikos, stiklinių butelių ir stiklinių šukės, XVI a. pabaiga – XVII a. I puse datuojamo plokštinio koklio, dekoruoto apkausto ornamentu, fragmentas. Sluoksnis datuojamas XIX a. II puse – XX a. pradžia.

48–52 cm gylyje atsidengė šeštasis supiltinis 17–20 cm storio molio, negausiai maišyto su pilka žeme, sluoksnis. Jis turėtų būti iš sinagogos statymo laikotarpio, kai buvo kasami grioviai jos pamatams, ir datuojamas XIX a. Sluoksnyje rastos geležinės batų pasagėlės. 65 cm gylyje atsidengė septintasis iki 5 cm storio juodos žemės su degėsiais sluoksnis. 69 cm gylyje atsidengė aštuntasis supiltinis 4–8 cm storio smėlio sluoksnis, buvęs storiausias P pusėje. 74–78 cm gylyje atsidengė devintasis 8 cm storio juodos žemės sluoksnis su degėsiais. Jame rasta XVII–XVIII a. žiestos kaimiškos, oksidacinės glazūruotos ir neglazūruotos, majolikos keramikos, puodyninių, plokštinio koklio, olandiškų čerpių fragmentai, tamsaus stiklo šukių, gyvūnų kaulų. 88–90 cm gylyje atsidengė dešimtasis 12 cm storio sluoksnis, kurį sudarė rudas molis, negausiai maišytas su žeme. Per vidurį horizontaliai buvo 1 cm storio degėsių sluoksnelis. Jame rasta XVII a. II pusės – XVIII a. žiestos oksidacinės glazūruotos, kaimiškos keramikos.

1 m gylyje (H_{abs} 48,90 m) atsidengė vienuoliktasis 30 cm storio XVII a. II pusės kultūrinis sluoksnis, kurį sudarė juoda žemė su nesupuvusia organika, beržo tošimi, kitokiais radiniais. Dirbiniai koncentravosi nedideliame 1,3 m skersmens Š–P kryptimi ir 1,2 m – R–V kryptimi plotelyje šurfo P dalyje, ant žemiau aprašytų akmenų ruožo 1–2 m. Tai

0 5 cm

14 pav. Žiesto puodo šukės. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 14. Sherds of a hand thrown pot.

0 5 cm

15 pav. Žiesta lėkštė. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 15. A hand thrown plate.

0 5 cm

16 pav. Plonasienės glazūruotos puodynės dalis. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 16. Part of a thin-walled glazed jar.

0 5 cm

17 pav. Glazūruotos lėkštės dalis. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 17. Part of a glazed plate.

0 5 cm

18 pav. Glazūruotos lėkštės dalis. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 18. Part of a glazed plate.

olandiškų čerpių fragmentas, žiesta kaimiška (153 vienetai – 43,22 %) (13–15 pav.) (nedidelė dalis virimo puodų dekoruota bangelių ir horizontalių linijų ruožų kombinacija, lėkštės (palei vienos pakraštėlį eina negilus 5 mm pločio griovelis, angos skersmuo – 24,7 cm, dugno skersmuo – 14,2 cm, aukštis – 7,9 cm, storis: sienelių – 5,5–8,5 mm, briaunos – 10 mm (15 pav.), oksidacinė glazūruota (199 vienetai – 56,21 %) (puodeliai, puodynės, lėkštės, ąsočiai, taurelės, puodukai, trikojo kojelė (16–19 pav.); nemažai lėkščių, puodelių (aukštis – 10,75 cm, angos skersmuo – 10,5 cm, dugno skersmuo – 6,6 cm, storis: sienelių – 4 mm, briaunos – 8 mm, dugno – 5 mm, priedugnio – 12,5 mm, ąselės l – 5,4 cm, storis – 1x1,4 cm) (16 pav.) pavyko rekonstruoti – tokie puodeliai rasti Kaune, kur datuoti XVI a. I puse (žr. ATL 2009 metais, V., 2007, p. 337, pav. 15) ir neglazūruota (2 vienetai – 0,57 %) keramika, puodyninių koklių apskrita anga (4 vienetai), plokštinio glazūruoto koklio fragmentai, pypkės galvutė ir kitos fragmentas (22:1, 2 pav.), nenustatytos paskirties vario lydinio (?) dirbinys, stiklinių indų dalys (vienas buvęs keturkampės formos, suapvalintomis briaunomis, 10,3 cm aukščio, 8x5,6 cm skersmens, sienelių storis – 2,5–3 mm, kaklelio –

19 pav. Glazūruoto ąsočio, puodukų, taurelės dalys. E. Vasiliausko nuotr. 0 5 cm

Fig. 19. Parts of a glazed pitcher, cups, and a glass.

3 mm, angos skersmuo – 2,85 cm) (20 pav.), gyvūnų kaulai (184 vienetai), 1–1,2 m gylyje (H_{abs} 48,70–48,90 m) – 2 variniai Jono Kazimiero Vazos šilingai (vienas – 166? m. Lenkijos, kitas tiksliau nenustatytas), 1,2 m gylyje (H_{abs} – 48,70 m) – švininis šratas. 0,6–1 m 1,3–

0 3 cm

20 pav. Stiklinio buteliuko dalis. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 20. Part of a glass bottle.

1,4 m gylyje rasta žiesta kaimiška šoninė šukė, dekoruota bangele, oksidacinės glazūruotos keramikos (puodukų dalys su ąselėmis ir kiti), gyvūnų kaulų.

Sluoksnio apačioje beveik virš įžemio 1,32 m gylyje (H_{abs} 48,55–48,56 m), 2 m V dalyje (plotis – 15–40 cm) atsidengė Š–P kryptimi sudėti 13x12, 17x18, 9x8, 17x12, 14x 9, 19x15, 16x13, 15x20 cm dydžio akmenys, Š gale – 13,5x6x?, 13,7x6,2x? cm dydžio plytų nuolaužos. Šiame sluoksnyje, 0,6–1 m H_{abs} 48,89–49,01 m gylyje atkasta iš 30x25, 20x12, 11x8, 15x9 cm dydžio, akmenų sudėta 50x 40 cm dydžio 45 cm aukščio krūsnis. Nuo jos Š–P kryptimi H_{abs} 48,69–48,71 m gylyje buvo sudėti pavieniai 16x14, 27x15, 14x12 cm dydžio akmenys. 1,4–1,45 m gylyje atidengtas dvyliktasis ypač kietos (tikriausiai nuo kalkių) rusvos – pilkos žemės sluoksnis, maišytas su negausiais degėsiais, moliu, priesmėliu. Jame rasta keletas gyvūnų kaulų, žiestos keramikos šukių. Įžemis – rudas molis ar smėlis pasiektas 1,32–1,65 m (H_{abs} 48,25–48,75 m) gylyje (0,6–1 m – po kietu sukalkėjusiu smėlio, maišyto su pilka žeme, sluoksniu (smėlis)) (12 pav.).

Šurfas 4 kastas prie sinagogos Š sienos, ties durimis, 40 cm į V pusę nuo durų V kraštinės, trasos 9,7–12,5 m. Jis 1,5x2,5 m dydžio (3,75 m^2), orientuotas Š–P kryptimi. Šurfo vietoje žemės paviršius lygus (H_{abs} 49,77–49,80 m).

Sinagogos cokolio aukštis ties šurfu – 40–45 cm. Jis mūrytas iš 52x23, 40x29, 25x22, 32x28, 12x10, 11x3, 12x4, 20x5, 5x6 cm dydžio skaldytų akmenų. Pamatų aukštis – 60–65 cm, nuo cokolio viršaus – 1,04–1,1 cm. Pamatai sudėti iš 44x24, 45x32, 44x32, 56x26, 30x22, 24x18, 16x6, 21x8, 22x11, 10x6,13x 13 cm dydžio skaldytų ir neskaldytų akmenų. Kultūrinis sluoksnis po pamatais tęsėsi dar 65–70 cm. Įžemis šurfo V dalyje pasiektas 1,75 m gylyje (H_{abs} 48,15 m).

Šurfo V ir Š sienelėse užfiksuoti 6 sluoksniai. Iki 5 cm gylio buvo asfaltas, po juo buvo antrasis supiltinis skaldos sluoksnis. 30–40 cm gylyje atsidengė trečiasis supiltinis pilkos žemės su gausiomis raudonų plytų nuolaužomis sluoksnis. 50 cm gylyje atsidengė ketvirtasis sluoksnis, kurį sudarė ruda žemė, maišyta su moliu, kalkėmis, raudonų plytų nuolaužomis. V sienelėje 74 cm gylyje paseiktas penktasis 12–16 cm storio juodos žemės su gausiais degėsiais sluoksnis, storėjantis P kryptimi. 80–90 cm gylyje atsidengė šeštasis sluoksnis, kurį sudarė ruda žemė, maišyta su moliu, priemoliu (V dalyje), kalkėmis, raudonų plytų nuolaužomis. Radinių surinkta nedaug – keletas puodyninių koklių ir plokštinio koklio, dekoruoto treliažo motyvu, fragmentų, stiklinių butelių šukės. 83 cm gylyje (H_{abs} 49,07 m) šurfo V dalyje rasta geležinė bato pasagėlė.

1,1–1,13 m gylyje (H_{abs} 48,35–48,68 m) šurfo ŠV kampe atsidengė pamatiniai 29x24, 24x27, 22x21 cm dydžio akmenys. P kryptimi jie buvo išsikišę per 30–40 cm. Pamatų kryptis – 110–290° (21 pav.). 1,53–1,64 m gylyje

(H_{abs} 48,24–48,27 m) aptikti kitos sienos pamatai, krauti iš 34x25, 40x64, 40x33 cm dydžio akmenų su kalkių skiediniu ir raudonų plytų nuolaužomis (sveikesnės plytos buvo 15x6,5x?, 6,7x?x?, 8x15,8x? cm dydžio). Pamatų orientacija – 10–190°, plotis siekė 60 cm. Ši siena eina stačiu kampu, lyginant su atkastąja šurfo ŠV kampe (21 pav.). Pamatai buvę nuardyti, geriausiai išliko šurfo ŠV kampe. Jie galėtų būti to paties pastato (?), t. y. panašios struktūros pamatų, aptiktų šurfe 2, tęsinys (tik pastarieji buvo aptikti per 20–22 cm giliau negu šurfe 4).

Šurfo R dalyje įžemis nepasiektas – čia tikriausiai buvo rūsys. Sluoksnį sudarė ruda žemė, gausiai maišyta su moliu, priemoliu, kalkių skiediniu, raudonų plytų nuolaužomis su prikibusiu kalkių skiediniu. Įsigilinus per 40 cm, struktūra nekito. Įžemis – priemolis pasiektas 1,43–1,73 m gylyje (H_{abs} 48,11–48,31 m). Aukščiausiai jis buvo ŠV kampe – 1,43 m gylyje (21 pav.).

Apibendrinant tyrinėjimus Miesto a. 4b (Raudonosios sinagogos pamatų) vietoje konstatuota, kad po storoku supiltiniu XX a. II pusės sluoksniu, 1–1,05 m (šurfai 1–3) ir 1,53–1,64 m (šurfas 4) gylyje aptikti nesuardyti 21–50 cm storio kultūriniai sluoksniai su XVII–XVIII a. radiniais. Rasta statybinių detalių, plytų (dalis buvo su prikibusiu kalkių skiediniu), 3 geležinės kaltinės vinys, durų užrakto apkaustas, olandiškų čerpių fragmentų, žiestos kaimiškos keramikos šukių. Keletas puodų šukių petelių buvo dekoruoti bangele, horizontalių linijų ir bangelių kombinacija (13 pav.), didžioji dalis kaklelių profiliuoti (su suapvalinta briauna ar grioveliu joje), nedidelė – atlošti, įgaubti. Taip pat surinkta oksidacinė glazūruota ir neglazūruota, fajanso keramika (dalis aptikta pirmą kartą), puodyninių (išimtinai apvalia anga) ir plokštinių glazūruotų ir neglazūruotų koklių (XVI a. pabaigos – XVII a. I pusės apkausto ornamentu (identiško motyvo neglazūruotas koklis rastas 2001 m. Šiaulių Senojoje g. 2–4, šurfe 4; žr. *ATL 2001 metais*, V., 2002, p. 224, pav. 38:1), treliažo, augaliniais motyvais) smulkūs fragmentai, 2 XVII a. stiklinių bokalų dugnai, butelio dugnas, buteliuko nuo vaistų dalis, 3 variniai Jono Kazimiero Vazos 16?? m. šilingai, švininis muškietos šratas (1,35 cm skersmens, 13,81 g svorio), balto kaolino pypkės kotelis (22:3 pav.). Tai jau penktas toks radinys Joniškyje – pirmasis pypkės kotelis rastas 2006 m.

21 pav. Šurfo 4 Š sienelė ir atidengti pamatai. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 21. The N wall and unearthed foundation in test pit 4.

22 pav. Pypkių dalys. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 22. Pipe pieces.

23 pav. 1703 m. Joniškio piešinio fragmentas su rodykle pažymėta tyrinėta vieta. (Plano originalas saugomas Švedijos karo muziejaus archyve).

Fig. 23. A fragment of a 1703 drawing of Joniškis with an arrow showing the investigation site.

senojoje dvarvietėje (*ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 227, pav. 3:1), antras – tais pačiais metais senamiestyje (*ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 285), šalia rotušės (Miesto a. 4a), trečias – Upytės g. 21 (2008 m.) (*ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 304), ketvirtas – Miesto aikštėje 7 (2008 m.) (*ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 278). Taip pat rasta XVII a. antrosios pusės rudo molio pypkės galvutė bei kitos dalis (22:1, 2 pav.), XVII–XIX a. geležinis pentinas, 4 batų pasagėlės ir jų dalys. Iš viso Joniškyje rasti 3 molinės pypkės – pirmoji aptikta 2005 m. Miesto aikštėje 15 – Mažojoje gatvėje. Šie radiniai skiriami šalia stovėjusios rotušės (Miesto aikštė 4a) (žr. *ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 283–287), 1–2 kitokių pastatų (3 vietose aptikti iš akmenų su prikibusiu kalkių skiediniu krauti pamatai) (7, 21, 23 pav.) bei XIX a. statytų sinagogų laikotarpiams. Daugiausia radinių surinkta šurfe 3, duobėje–įgilinime (12 pav.). Įžemis – rudas molis pasiektas 1,32–1,73 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus (H_{abs} 48,06–48,75 m).

Kalbant apie atidengtų minėtų mūrinių pastatų pamatus, jų vietoje stovėję namai 1703 m. Joniškio miesto piešinyje nėra išryškinti taip, kaip į P pavaizduota rotušė ar kiti 2 pastatai į V nuo bažnyčios (23 pav.). Prie jų surinkti radiniai datuoti plačiu laikotarpiu – XVII–XVIII a. Šios aplinkybės leistų manyti, kad tyrinėtoje vietoje mūriniai pastatai statyti po piešinio sukūrimo. Šiam teiginiui patvirtinti ir paneigti reikia platesnių archeologinių tyrinėjimų bei istorinių šaltinių analizės.

Tarp įdomesnių XIX a. radinių minėtini Bauskės ir Rygos alaus daryklų skaidraus ir rudo stiklo butelių šukės, molinė raudona plyta su 1890 m. data (6 pav.), iki 1911 m. (?) Raudonosios sinagogos gaisro joje buvusių langų stiklo šukės (5 mm storio).

Tyrimų metu pavyko užfiksuoti užpilto pastato cokolio aukštį (20–130 cm) ir pamatų gylį (44–65 cm). Labiausiai cokolis užpiltas pastato R dalyje – per 1,3 m. Remiantis 2010 m. atliktų žvalgomųjų tyrinėjimų rezultatais, galima teigti, kad Raudonosios sinagogos restauravimo techniniame projekte pateiktas cokolio ir pamatų aukštis yra netikslus. Šis atvejis dar kartą patvirtina žvalgomųjų tyrinėjimų būtinybę prieš rengiant pastatų restauravimo techninius projektus.

The field evaluations in Joniškis

In 2010, a small scale survey (47.8 m^2) and excavation (16.6 m^2) were conducted at a couple of Joniškis Old Town sites: Šiaulių Senojoje St. 11–13 and Miesto Sq. 4b. 17th–18th-century cultural layers with finds and foundations were discovered at the investigation sites.

A total of 6 m^2 were excavated at Šiaulių Senojoje St. 11–13 and 17th–18th-century hand thrown rustic and glazed oxidation ceramics and other finds were collected.

The excavation at Miesto Sq. 4b (site of the Red synagogue) yielded valuable information about the development of the plots in the E part of the then market square. According to some investigators, the synagogue was built in 1865, according to A. Miškinis circa 1842. It burnt down in 1911 and was soon rebuilt. Until the fire, the roof was an equilateral triangular. Flats, a boiler room, and a storeroom were created in the Red Synagogue in the second half of the 20th century. One brick among those from the E wall, which was demolished in 2007, had the date 1890.

41.8 m^2 was surveyed at the site of three routes and 16.6 m^2 excavated in test pits (a total of 58.4 m^2). In summarising the investigation at Miesto Sq. 4b (the site of the Red Synagogue), it was stated that at a depth of 1–1.05 m (test pits 1–3) and 1.53–1.64 m (test pit 4) under a thick fill layer from the second half of the 20th century, undisturbed cultural layers were discovered with 17th–18th-century finds (bricks (some with adhering lime mortar), hand-forged iron nails, a door escutcheon (Fig. 10), fragments of Dutch roof tiles, hand thrown rustic (Figs. 13–15), oxidation glazed (Figs. 16–19) and unglazed, and faience ceramics, fragments of 'pot-shaped' (with an exceptional oval mouth) (*Topfkacheln*) and panel (*Blattkacheln*) glazed and unglazed stove tiles, the bottoms of two 17th-century glass mugs, a bottle bottom, part of a medicine bottle (Fig. 20), three copper John II Casimir 16?? shillings, a lead musket ball, a white kaolin pipe stem (Fig. 22:3), the head and another piece of a brown clay pipe from the second half of the 17th century (Fig. 22:1, 2), a 17th–19th-century iron spur (Fig. 5), and four shoe heel plates and plate pieces. The foundations, from the period of the synagogue, of the nearby town hall (Miesto Sq. 4a), 1-2 other buildings (foundations created using stones with adhering lime mortar having been discovered in three places) (Figs. 7, 21, 23), and of the synagogue, which was erected in the 19th century, were also discovered. Most of the finds were collected in a pit – depression in test pit 3 (Fig. 12). Sterile brown clay was reached at a depth of 1.32–1.73 m below the current ground surface (H_{abs} 48.06–48.75 m). Among the most abundant 19th-century finds should be mentioned stove tiles and oxidation glazed ceramics (Figs. 1, 3), and among the more interesting the shards of clear and brown glass bottles from the Bauskė and Rīga breweries, a red clay brick with the date 1890 (Fig. 6), and window glass shards, which had been in a fire, from the Red Synagogue that had existed up until 1911 (?).

The height (20–130 cm) of the filled in socle and the depth of the foundation (44–65 cm) (Figs. 2, 4, 9, 11) were recorded during the investigation. The deepest fill (1.3 m) in the socle was in the E part of the building (Figs. 7–8).